

17. Globalna mobilność – globalne wyzwania

Przemieszczanie wiąże się nierozzerwalnie z ludzką egzystencją od zarania dziejów. Ludy pierwotne wędrowały w poszukiwaniu pożywienia. Wraz z rozwojem ludzkość przechodziła od koczowniczego do osiadłego trybu życia. Nie oznaczało to jednak, iż ludzie przestali się przemieszczać. Wręcz przeciwnie, ale z czasem zmieniały się powody. Ekspansja demograficzna w średniowiecznej Europie pchnęła rzesze rycerstwa, ale też i awanturników do kolejnych krucjat. Z kolei XV i XVI wiek to okres wielkich odkryć geograficznych, za którymi szły ogromne fale migracji Europejczyków do odkrywanych przez nich ziem. Podążając za bogactwem i lepszym losem, ludzkość wciąż się przemieszczała. I tak pozostało.

Zjawisko migracji ludności

W czasach współczesnych wyróżniamy dwa główne powody migracji ludności:

- ekonomiczny – którego celem jest polepszenie warunków bytowych osób migrujących (migracja za pracą);
- polityczny – powodem migracji są skutki decyzji politycznych, np. konflikty zbrojne, represje polityczne w ustrojach niedemokratycznych, łamanie praw człowieka etc.

Zakres pojęciowy mobilności/migracji ludności jest szeroki, ponieważ obejmuje on takie zjawiska, jak:

- imigracja – napływ ludności obcej do jakiegoś kraju w celu osiedlenia się w nim;
- emigracja – wyjazd poza granice państwa, którego jesteśmy obywatelami;
- uchodźstwo – ucieczka z ojczyzny do innego państwa, ze względu na wojnę, represje polityczne, religijne etc., których doświadczamy w ojczyźnie;
- deportacja – przymusowe zmiany miejsc zamieszkania, wynikające z decyzji politycznych;
- repatriacja – powrót do ojczyzny osób z zagranicy (np. jeńców wojennych)¹⁴.

Mobilność ludności to również ruch turystyczny, począwszy od tego najwcześniejszego, związanego z wierzeniami i pielgrzymowaniem do miejsc kultu, aż do dzisiejszych czasów w wersji *all inclusive*.

Metody i sposoby przemieszczania się ludności ewoluowały wraz z jej rozwojem. Podobnie jak w przypadku konsumpcjonizmu i turystyki (zob. więcej: rozdz. *Konsumpcjonizm. Dyktat globalnych marek* oraz *Turystyka jako problem globalny*) kluczowy okazał się okres rewolucji przemysłowej. Wynalezienie maszyny parowej, rozwój kolejnictwa oraz żeglugi, zrewolucjonizowały możliwości podróżowania. Bez transoceanicznych parowców nie byłaby możliwa wielka emigracja do Stanów Zjednoczonych pod koniec XIX wieku, podczas której rzesze Anglików, Irlandczyków, Niemców, Włochów, Rosjan oraz Żydów, w poszukiwaniu lepszego jutra, uciekały z trapiącej biedą, głodem i wojnami Europy. Wśród emigrantów ekonomicznych do USA na przestrzeni ostatnich 150 lat sporą grupę stanowili również Polacy¹⁵.

Technologiczny wymiar mobilności (samoloty zabierające na pokład kilkadziesiąt osób, luksusowe statki wycieczkowe, superszybkie pociągi) zazwyczaj nie dotyczy tych rodzajów migracji, które stanowią problem globalny. Kryzys uchodźczy, wynikły z przeobrażeń społecz-

¹⁴ H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browakr (red.), *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań: teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2018.

¹⁵ W. Piątkowska-Stepaniak, *Polska w Nowym Jorku. Idee, spory, nadzieje emigracji politycznej w latach 1940–1990*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2012.

no-politycznych zachodzących w krajach Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu od 2011 roku (tzw. Arabska Wiosna), przybrał raczej postać prymitywnych łodzi, pontonów, zdezelowanych statków, którymi zdesperowani ludzie starają się przepłynąć Morze Śródziemne i dostać się do Europy.

Problem uchodźców w XXI wieku

Nielegalne migracje oraz przede wszystkim uchodźcy stali się kluczowymi pojęciami w dyskursie społeczno-politycznym ostatnich lat. Ten rodzaj mobilności jest wypadkową przede wszystkim czynników politycznych (wojna domowa w Syrii, wojna domowa w Mali, wojna domowa w Libii – wszystkie te zagrożenia bezpieczeństwa są następstwem Arabskiej Wiosny z 2011 roku), jak również czynników ekonomicznych. UNHCR (*United Nations High Commissioner for Refugees* – Wysoki Komisarz ONZ

ds. Uchodźców, głównej agencji ONZ zajmującej się problematyką uchodźców), szacuje, iż na świecie w 2018 roku było 70,8 mln osób, które zostały przymuszone do opuszczenia swoich domostw. Prawie 26 milionów z nich to uchodźcy, z czego ok. 5.5 mln to uchodźcy palestyń-

Najdłuższa trasa lotnicza na świecie

W październiku 2018 roku linie lotnicze Singapore Airlines uruchomiły najdłuższe połączenie lotnicze na świecie, łączące lotnisko Changi w Singapurze z lotniskiem Newark w Nowym Jorku. Trasa, licząca ponad 15 tys. km., pokonywana jest przez samolot typu Airbus A350-900 URL (*ultra long range*) w ok. 17 godzin. Obecnie na świecie trwa wyścig komercyjnych przewoźników lotniczych na wyznaczenie i obsługę najdłuższych, bezpośrednich lotów pasażerskich. Pokonywanie odległości powyżej 10 tys. km, bez międzylądowania, możliwe jest dzięki zmianom technologicznym w produkcji samolotów. W latach 70. i 80. XX wieku wyścig w świecie lotniczym dotyczył ilości przewożonych jednorazowo pasażerów, stąd też ogromna popularność samolotów szerokokadłubowych, napędzanych czterema silnikami, w szczególności typu Boeing 747. Wraz z rosnącymi cenami paliwa samoloty wyposażone w cztery silniki stały się drogie w obsłudze, przez co linie lotnicze zaczęły poszukiwać samolotów wyposażonych tylko w dwa silniki, mogące pokonywać duże odległości, zabierając na pokład nieco mniej pasażerów, zużywających przy tym znacznie mniej paliwa. Dzięki wydłużeniu zasięgu samolotów dwusilnikowych oraz podniesieniu standardu podróży, poprzez wprowadzenie klasy *premium*, *business*, *economy plus*, międzykontynentalne podróże lotnicze, stają się wizytówkami najlepszych linii lotniczych na świecie. Podobnymi długimi połączeniami lotniczymi są: Auckland (Nowa Zelandia) – Doha (Katar), połączenie realizowane od lutego 2017 roku oraz Perth (Australia) – Londyn (Wielka Brytania), od marca 2018 roku.

300 mil do nieba, reż. Maciej Dejcer, 1989

Jak z dramatycznymi wyborami muszą zmagać się uchodźcy, oraz ich rodziny doskonale zobrazował Maciej Dejcer w przejmującym dramacie *300 mil do nieba*. Film, oparty na prawdziwych wydarzeniach, opowiada historię ucieczki dwóch nastolatków z Polski do Danii (w rzeczywistości chłopcy uciekli do Szwecji w 1985 roku). Władze Polski chciały za wszelką cenę sprowadzić chłopców do kraju, jednak rodzice nie wystąpili z żądaniem ekstradycji, uznając, iż sami powinni decydować o swoim losie. Film, pomimo 30 lat od daty premiery, wciąż pozostaje aktualny. Patrząc na uchodźców choćby ze znajdującego się w Jordanii obozu Zaatari, czy Kutupalong w Bangladeszu, warto zastanowić się, czy taki los miał spotkać 15-letniego Adama i 12-letniego Krzysztofa Zielińskich, których historię opowiedział w swoim filmie Dejcer.

cych głównie z krajów ościennych, takich jak: Syria (ponad 671 tys.), Irak (ponad 67 tys.), Jemen (ponad 14 tys.), Sudan (ok 6 tys.)¹⁸. Jordania, będąca na dziesiątym miejscu wśród państw, na terenie których żyje najwięcej uchodźców, jednocześnie zajmuje drugie miejsce pod względem liczby uchodźców w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. W Jordanii wskaźnik ten wynosi 72 uchodźców na 1000 mieszkańców, podczas gdy w Turcji, będącej liderem pod względem przyjętych uchodźców (ponad 3.7 mln), wskaźnik relacji uchodźców do mieszkańców wynosi – 45 uchodźców na 1000 mieszkańców¹⁹.

scy¹⁶. Podobnie jak w przypadku zjawiska ostrego głodu, które występuje w określonym miejscu świata (zob. rozdz. *Problemy żywności i głodu jako wyzwania globalne*), 57% uchodźców pochodzi tylko z trzech, wysoce niestabilnych państw: Syrii – 6,7 mln osób, Afganistanu – 2,7 mln oraz Sudanu Południowego – 2,3 mln uchodźców. Mobilność uchodźców charakteryzuje się również niewielkimi odległościami, ponieważ ok. 80% uchodźców zamieszkuje kraje sąsiadujące z krajem pochodzenia¹⁷. Przykładem tego typu mobilności jest Jordania, na terenie której przebywa ponad 762 tys. uchodźców pochodzą-

¹⁶ UNHCR, *Figures at a Glance, Statistical Yearbook*, <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> [dostęp: 16.07.2019].

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ UNHCR, *Jordan. Fact Sheet. February 2019*, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/68302.pdf> [dostęp: 16.07.2019].

¹⁹ UNHCR, *Global trends. Forced displacement in 2018*, <https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf> [dostęp: 16.07.2019].

Europejski wymiar mobilności uchodźców, tak dobrze wszystkim znany z relacji medialnych, związany jest z wielotygodniową tułaczką, obejmującą tysiące przebytych kilometrów z rejonu Afryki Subsaharyjskiej oraz Bliskiego Wschodu. Wbrew opiniom części polityków i publicystów, straszących europejskie społeczeństwa hordami uchodźców (zob. rozdz. *Polityzacja strachu jako globalny trend w zakresie bezpieczeństwa*), zjawisko to znacząco zmalało w ostatnich latach. Statystycznie, migracje uchodźców w 2018 roku były dziesięciokrotnie mniejsze niż w 2015 roku. Biorąc pod uwagę migracje uchodźców w obrębie basenu Morza Śródziemnego, w 2015 roku do Europy przyłynęło 1 015 877 uchodźców²⁰; w 2016 roku drogą morską przedostało się ponad 360 tys., w 2017 roku – nieco ponad 172 tys., a w 2018 roku – odpowiednio 116 tysięcy²¹. Pokonywanie wód Morza Śródziemnego zbiera śmiertelne żniwo wśród uchodźców podejmujących desperacką próbę przedostania się do państw europejskich. W latach 2015–2018 w wodach Morza Śródziemnego zginęło ok 14 tysięcy osób, z czego najtragiczniejszy był 2016 rok, w którym utonęło ponad 5 tysięcy osób²². Europejskimi państwami, do których przybyło najwięcej uchodźców, są Niemcy – ponad 1,1 mln osób od 2015 roku; Grecja – ok. 1 mln.; Włochy – ok. 450 tys. oraz Hiszpania – ok. 130 tys.²³.

Kwestia uchodźców nie jest związana tylko z Europą. Jeden z największych, a zarazem najmniej znanych, problemów migracyjnych na świecie dotyczy Wenezueli. Trwający kryzys polityczno-gospodarczy w tym kraju doprowadził do masowych migracji. Jak podają szacunkowe dane UNHCR, blisko 3,4 miliona Wenezuelczyków zdecydowało się na opuszczenie swojej ojczyzny, kierując się przede wszystkim do Peru, Kolumbii, Brazylii oraz Ekwadoru. Część z nich za cel swojej ucieczki obiera także dalej położone kraje, jak Meksyk, Stany Zjednoczone oraz rejon Karaibów (Dominikanę, Arubę, Trynidad i Tobago)²⁴.

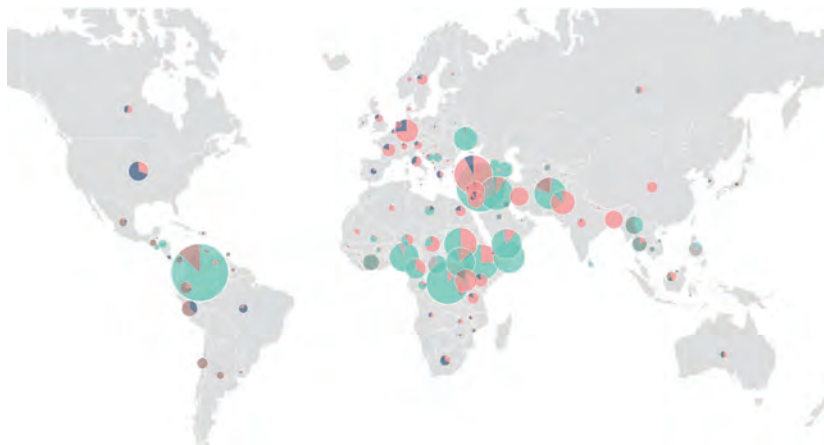
²⁰ UNHCR, *Desperate journeys. Refugees and migrants arriving in Europe and at Europe's borders. January – December 2018*, <https://www.unhcr.org/desperate-journeys/> [dostęp: 16.07.2019].

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ UNHCR, *Global trends. Forced displacement...*

Liczba uchodźców w poszczególnych regionach świata wg danych UNHCR

Źródło: UNHCR Statistics.

Według danych UNHCR w 2018 roku na świecie było 70,8 mln ludzi, którzy musieli opuścić swoje domy wbrew woli, do których zaliczały się: „osoby wewnętrznie przesiedlone – IDP” – 41,3 mln; uchodźcy – 25,9 mln oraz osoby ubiegające się o azyl – 2,3 mln Na mapie powyżej zaznaczona jest liczba uchodźców w różnych częściach świata z uwzględnieniem poszczególnych grup uchodźców: IDP – kolor zielony, uchodźcy – kolor czerwony oraz osoby ubiegające się o azyl – kolor granatowy.

Wyzwaniem dla świata będą nie tylko ludzie uciekający przed wojną czy przed prześladowaniami politycznymi bądź religijnymi (np. dramat mniejszości Rochindża w Mjanmie – zob. rozdz. *Prawa człowieka we współczesnym świecie*), ale także zupełnie nowa kategoria tzw. uchodźców klimatycznych. Zarazem należy zaznaczyć, iż pojęcie takie nie występuje w prawie międzynarodowym. Zmiany klimatyczne, wywołane przez systematyczny wzrost temperatury na Ziemi (zob. rozdz. *Zmiany klimatyczne na świecie*) mogą wywołać kolejną falę wielkich migracji. W 2006 roku brytyjski ekonomista Nicholas Stern ostrzegwał, iż w wyniku postępujących zmian klimatu wzrasta ryzyko konfliktów w takich rejonach świata, jak Zachodnia Afryka, Dolina Nilu czy Centralna Azja. W 2018 roku Bank Światowy stworzył model potencjalnych ruchów ludności wywołanych przez zmiany klimatyczne. Jak szacują twórcy

modelu, ok. 143 mln ludzi z Afryki Subsaharyjskiej, Południowej Azji oraz Ameryki Łacińskiej może zostać zmuszonych do zmiany miejsca zamieszkania do 2050 roku²⁵.

Mike Davis w swej doskonałej diagnozie współczesnych zjawisk urbanizacyjnych *Planeta slumsów* ukazuje dramatyczny obraz rozrastających się dzielnic skrajnej biedy, które otaczają główne miasta Ameryki Południowej, Afryki i Azji. Jak zauważa Davis, już blisko miliard ludzi mieszka w slumsach. Mieszkańcy wsi, uciekający przed zmianami klimatycznymi, postępującym upadkiem rolnictwa, a przede wszystkim – biedą, przenoszą się do miast w poszukiwaniu lepszego życia. Trafiają do slumsów, dzielnic nie tylko nędzy, ale przede wszystkim bezprawia, powiększając armię wykluczonych, świadczących, o ile mają to „szczęście”, półniewolniczą pracę. Davis za taki stan rzeczy w głównej mierze obarcza XXI-wieczny turbokapitalizm, którego wyrazem są neoliberalne wyzwania narzucane krajom globalnego Południa przez organizacje, takie jak: Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy czy Światowa Organizacja Handlu²⁶.

Mobilność ludzka – między zagrożeniami a szansami

Mobilność w XXI wieku, poza problematyką dotyczącą uchodźców, niesie za sobą również inne zagrożenia globalne. Rosnąca liczba pasażerów podróżujących samolotami to z jednej strony ogromne zyski linii lotniczych oraz związanej z tą formą mobilności infrastrukturą (np. sklepy wolnocłowe), ale z drugiej strony ma to negatywny wpływ na środowisko naturalne. Według raportu IATA²⁷ w 2017 roku podróż samolotem

²⁵ S. Cosier, *Get ready for tens of millions of climate refugees*, <https://www.technologyreview.com/s/613342/get-ready-for-tens-of-millions-of-climate-refugees/> [dostęp: 17.07.2019].

²⁶ Zob. M. Davies, *Planeta slumsów*, tłum. K. Bielińska, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2009.

²⁷ IATA – Międzynarodowe Zrzeszenie Przewoźników Powietrznych – międzynarodowa organizacja zrzeszająca 260 przewoźników powietrznych z całego świata.

odbyło ponad 4 miliardy osób²⁸. Mobilność lotnicza, będąca również podstawą światowej turystyki (zob. rozdz. *Turystyka jako problem globalny*), rośnie w tempie ok 7% rocznie²⁹. Największy przyrost pasażerów lotniczych odnotowywany jest w rejonie Azji i Pacyfiku – 1,5 miliarda pasażerów w 2017 roku i wzrost na poziomie 10,6% w stosunku do 2016 roku; w Europie – ponad 1 miliard pasażerów i wzrost na poziomie 8,2% oraz w Ameryce Północnej – nieco ponad 940 milionów pasażerów i wzrost o 3,2%³⁰. Rosnący ruch lotniczy w połączeniu z transportem naziemnym oraz wodnym prowadzi do znaczącego pogorszenia stanu powietrza poprzez emisję dużej ilości spalin do atmosfery, jak również wzrost hałasu. Zarówno zanieczyszczenia powietrza, jak i hałas, znajdują się na krótkiej liście Światowej Organizacji Zdrowia (WHO – *World Health Organisation*) jako czynniki najbardziej zagrażające zdrowiu i życiu³¹.

Jeszcze inny aspekt problematyki dotyczącej mobilności ludzi w XXI wieku dotyczy pozyskiwania wykwalifikowanej kadry oraz najlepszych jednostek, a określaną jest mianem „drenażu mózgow”. W efekcie, szczególnie w krajach globalnego Południa, brakuje wysoce wykwalifikowanych pracowników, przez co gospodarka nie może rozwijać się w sposób efektywny. Konsekwencją wskazanego trendu jest pogłębiająca się przepaść pomiędzy możliwościami rozwojowymi krajów wysoko rozwiniętych oraz globalnego Południa.

Jednakże mobilność to także szereg programów związanych z wymianą edukacyjną. Funkcjonujący w Unii Europejskiej program Erasmus+ ma na celu pobudzanie wymiany doświadczeń, poznawanie innych kultur i otwieranie się na Europę i Świat. Od 1980 do 2015 roku liczba studentów, wybierających studia za granicą, wzrosła z 1.1 miliona

²⁸ IATA, *62nd annual report 2017*, <https://www.iata.org/pressroom/pr/Pages/2018-09-06-01.aspx> [dostęp: 18.06.2019].

²⁹ Ibidem.

³⁰ IATA, *62nd annual report 2017...*

³¹ Poza zanieczyszczeniami powietrza oraz nadmiernym hałasem WHO jako czynniki zagrażające zdrowiu i życiu wskazuje zmiany klimatyczne oraz zdrowie psychiczne. Zob. www.who.int.

Emigracja zarobkowa Polaków do Wielkiej Brytanii po 2004 roku

Wg danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2004 roku na emigrację do Wielkiej Brytanii zdecydowało się 150 tys. osób (to ponad 6 razy więcej w stosunku do 2002 roku)

Źródło: commons.wikimedia.org.

Wraz z wstąpieniem Polski do UE, 1 maja 2004 roku, Wielka Brytania otworzyła rynek pracy dla polskich obywateli. Od tego czasu następował stopniowy wzrost migracji zarobkowych na Wyspy Brytyjskie. Wysoki kurs brytyjskiego funta do polskiego złotego oraz chłonny, brytyjski rynek pracy, potrzebujący dużej liczby taniej siły roboczej, spowodował, iż wielu Polaków podjęło decyzję o emigracji zarobkowej. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2004 roku na emigrację do Wielkiej Brytanii zdecydowało się 150 tys. osób (to ponad 6 razy więcej w stosunku do 2002 roku). W kolejnych latach liczba Polaków wyjeżdżających do Wielkiej Brytanii dynamicznie rosła. W 2005 roku było to 340 tys., w 2006 roku – 580 tys., a w 2007 roku – 690 tys. W efekcie, według danych brytyjskiego *Office for National Statistics*, w 2017 roku Polacy stanowili drugą, po Hindusach, największą mniejszość narodową w Wielkiej Brytanii, liczącą 1 milion osób*. Masowa emigracja Polaków do Wielkiej Brytanii stała się przedmiotem dyskursu politycznego, kampanii wyborczych oraz multidyscyplinarnych badań naukowych z zakresu socjologii, ekonomii, politologii, psychologii. Emigracja zarobkowa Polaków po 2004 roku wiązała się z typowymi dla tego rodzaju mobilności skutkami, tj. drenażem mózgow, długotrwałą rozłąką rodzin, w przypadku gdy jedno z małżonków wyjechało za pracę, pozostawiając rodzinę w Polsce oraz z tzw. „eurosieroctwem”, a więc pozostawieniem w ojczyźnie dzieci przez rodziców, którzy udali się w celach zarobkowych do innego kraju UE. Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w ciągu pierwszych lat emigracja z Polski wzrosła ponad czterokrotnie. W 2007 roku czasowo poza krajem przebywało ponad 2,2 mln osób.

* ONS, Statistical bulletin. Population of the UK by country of birth and nationality: 2017, <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/ukpopulationbycountryofbirthandnationality/2017> [dostęp: 18.06.2019].

w 1980 roku do 4,7 miliona w 2015 roku³². Według *Erasmus + Annual Report* za rok 2017 w programie Erasmus+ uczestniczyło blisko 800 tys. osób z wszystkich 28 krajów Unii Europejskiej oraz Turcji, Macedonii Północnej, Norwegii, Islandii i Liechtensteinu. Ponad 400 tys. studentów oraz nauczycieli akademickich zrealizowało mobilności naukowe, a budżet programu w 2017 roku wyniósł 2,6 mld Euro. Od momentu jego utworzenia w 1987 roku w programach Erasmus oraz Erasmus+ wzięło udział blisko 9 mln osób³³.

Reasumując, mobilność jest jedną z form funkcjonowania ludzi. Ludzie przemieszczali się i nadal będą tak czynić, istotny jest jednakże powód. Zupełnie inny wymiar ma mobilność akademicka czy nawet związana z poszukiwaniem lepiej płatnej pracy, a inny przemieszczanie będące *de facto* ucieczką przed wojną, prześladowaniami, czy też skutkami wpływu człowieka na środowisko. I to właśnie uchodźcy są jednym z największych globalnych wyzwań. Są to ludzie, których różne okoliczności pchnęły do porzucenia rodzinnych domów i udania się na tułaczkę. Często do krajów współodpowiedzialnych za ich los, a zarazem krajów chcących murem odgradzić się od problemów, które zgottały. Przed falami migrantów z „Suchego Korytarza” w Ameryce Środkowej, w których uderzają skutki zmian klimatu (zob. rozdz. *Zmiany klimatyczne na świecie*), amerykański Prezydent, Donald Trump, chce odgradzić się murem. Murem, który ma bronić największego po Chinach producenta CO² i innych gazów cieplarnianych przed skutkami jego działań, w które nie wierzy D. Trump – kwestionujący postępujące zmiany klimatyczne. Czy jednak jest to w stanie powstrzymać ludzi przed wędrówką?

³² S. Montoya, *From Brain Drain to Gain: The Benefits Arising from International Knowledge Networks*, <http://uis.unesco.org/en/blog/brain-drain-gain-benefits-arising-international-knowledge-networks> [dostęp: 18.07.2019].

³³ *Erasmus + Annual Report 2017*, Komisja Europejska, Bruksela 2018, s. 3–4.

Obozy dla uchodźców

Według danych UNHCR w 2018 roku na świecie było blisko 26 mln uchodźców. Uciekając przed wojną bądź prześladowaniami, najczęściej porzucają cały dorobek, aby uciec z życiem. Po przekroczeniu granicy ich sytuacja wciąż jest bardzo trudna, gdyż kraje udzielające schronienia rzadko kiedy przygotowane są na masowy napływ ludności. Często uchodźcy nie posiadają oficjalnych dokumentów potwierdzających ich tożsamość. Aby móc organizować pomoc dla przekraczających granice ludzi, państwa przyjmujące wraz z organizacjami międzynarodowymi (zwłaszcza UNHCR) założyły obozy dla uchodźców. Z założenia mają one być tymczasowym schronieniem podczas oczekiwania na wydanie dokumentów i dalszą podróż albo powrót do rodzinnego kraju. Niestety zwykle uchodźcy trafiają do obozów na lata, a tymczasowe schronienie staje się dla nich nowym domem. Niektóre z obozów istnieją już od dziesięcioleci, a część mieszkających tam ludzi nie zna innej rzeczywistości niż ta obozowa.

Największy obóz uchodźców na świecie znajduje się obecnie na granicy Bangladeszu i Mjanmy. W obozie Kutupalong przebywa ponad 912 tys. uchodźców z Mjanmy (2019). Gdy w 2017 roku nasiliły się prześladowania mniejszości Rochindzów, obóz w zastraszającym tempie zaczął się powiększać. Po 25 sierpnia 2017 roku do Kutupalong przybyło ponad 742 tys. osób. Blisko 55% stanowią dzieci i młodzież do 17 roku życia. Rządowi Bangladeszu przy współpracy z UNHCR udało się do połowy 2019 roku zarejestrować w systemie prawnym nieznacznie ponad 200 tys. uchodźców. Jak szacuje UNHCR, na potrzeby funkcjonowania obozu Kutupalong potrzeba ponad 300 mln dolarów (dotychczas udało się pozyskać 89 mln, co stanowi ok. 29% potrzebnych środków*.

Jeden z pierwszych obozów dla uchodźców powstał w Tanzanii. W 1972 roku w obozie Katumba schronili się uciekinierzy z Burundi, którzy opuścili rodzinne strony w obawie przed walkami etnicznymi pomiędzy Hutu i Tutsi. W 2007 roku rząd Tanzanii przy współpracy z rządem Burundi oraz UNHCR przyjął *Tanzania Comprehensive Solutions Strategy* (TANCOSS), w ramach której podjęto działania zmierzające do dobrowolnej repatriacji przebywających w obozach dla uchodźców Burundyjczyków (oprócz Katumba dotyczyło to także obozów Mishamo i Ulyankulu), naturalizacji osób chcących pozostać w Tanzanii i relokacji osób, które przyjmą obywatelstwo tanzańskie. Na powrót do Burundi zdecydowało się 21% uchodźców i blisko 55 tys. Burundyjczyków powróciło w rodzinne strony do 2009 roku. Na naturalizację (przyjęcie obywatelstwa) zdecydowało się ponad 171,5 tys. uchodźców. Od 2010 roku rozpoczął się proces przyznawania obywatelstwa. Do 2018 roku procedurę przeszło blisko 200 tys. osób i jest to największa masowa naturalizacja na świecie**.

* <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/70378> [dostęp: 18.07.2019].

** A. Kuch, *Naturalisation of Burundian refugees in Tanzania*, „Forced Migration Review” 2016, Vol. 52, s. 63–65.

Słowniczek

Mobilność – przemieszczanie się ludności, spowodowane różnymi czynnikami: ekonomicznymi, politycznymi, religijnymi, turystycznymi etc.

UNHCR (*United Nations High Commissioner for Refugees*) – Wysoki Komisarz ONZ ds. Uchodźców, główna agenda ONZ zajmująca się problematyką uchodźców.

Uchodźcy – osoby przebywające poza swoim krajem pochodzenia z obawy przed prześladowaniem z powodu konfliktu, przemocy lub innych okoliczności poważnie zakłócających porządek publiczny, które wymagają „ochrony międzynarodowej”. Pojęcie uchodźcy zostało zdefiniowane w prawie międzynarodowym. Art. 14 *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* przyznaje każdemu człowiekowi prawo do ubiegania się o azyl i korzystania z azylu.

Uchodźcy klimatyczni – osoby, które opuściły swoje domostwa bądź zostały do tego zmuszone w wyniku zmian w środowisku naturalnym lub konsekwencji, jakie te zmiany wywołały.

Migranci – to osoby, które dobrowolnie przekraczają granicę, najczęściej w poszukiwaniu lepszej sytuacji ekonomicznej. Dotyczy to więc osób, które decydują się na wyjazd, aby poprawić swoją sytuację życiową (np. lepsza praca, zdobycie wykształcenia, połączenie rodzin). Ale migrantami są także osoby przemieszczające się ze względu na niedogodności związane z klęskami żywiołowymi, głodem czy skrajnym ubóstwem. Co ważne, nie ma jednej powszechnie obowiązującej definicji „migranta”, stąd też część danych statystycznych pod kategorią „migranci” ujmuje i uchodźców, i migrantów.

Kalendarium

1951 – przyjęcie na specjalnej konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych Konwencji dotyczącej statusu uchodźców. Konwencja definiuje pojęcie uchodźcy oraz określa zakres jego ochrony prawnej i pomocowej. Ponadto zakreśla także obowiązki uchodźców wobec rządu państwa przyjmującego. Konwencja reguluje także, kto nie może ubiegać się o status uchodźcy (np. przestępcy wojenni).

1976 – początek komercyjnych lotów samolotu Concorde, pierwszego nadźwiękowego samolotu pasażerskiego na świecie. Samolot poza biciem rekordów prędkości, wysokich cen biletów na lot, na które stać było niewielu, słynął ze zużywania ogromnej ilości paliwa oraz generowania bardzo dużego hałasu. Szkodliwy wpływ na środowisko, konstrukcja samolotu Concorde, były początkiem uwzględniania rozwiązań proekologicznych.

nych przez producentów samolotów. Samoloty Concorde zostały wycofane z użycia w 2003 roku. Drugim naddźwiękowym samolotem na świecie był samolot Tu-144.

1987 – uruchomiony zostaje program wymiany akademickiej Erasmus. W pierwszym roku wzięło w nim udział 3244 studentów z 11 krajów.

wiosna 2015 – początek tzw. kryzysu uchodźczego w Europie. W 2015 roku drogą morską bądź lądową dotarło do Unii Europejskiej ponad milion uchodźców, w 2016 roku było to 373,6 tys., w 2017 roku – 185,1 tys., w 2018 roku – 141,4 tys. W pierwszej połowie 2019 roku do UE przybyło 40 tys. uchodźców. Co ciekawe, w 2014 roku, a więc przed kryzysem uchodźczym, dotarło do Unii Europejskiej 225,5 tys. ludzi.

Problemy do dyskusji

1. Czy problem uchodźców nadal będzie w następnych latach dominował w ramach problemów globalnych związanych z mobilnością?
2. Jakie czynniki mogą być „nowymi” determinantami mobilności człowieka?
3. W jaki sposób nowe technologie będą oddziaływać na środki transportu zbiorowego?
4. Kim są uchodźcy klimatyczni?

Dodatkowa literatura

- Bauer W., *Przez morze. Z Syryjczykami do Europy*, tłum. E. Kalinowska, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2016.
- Castles S., Miller M., *Migracje we współczesnym świecie*, tłum. A. Gąsior-Niemiec, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Czul K., *Pani Kebab. Opowieść polskiej emigrantki*, Wydawnictwo Czerwone i Czarne, Warszawa 2017.
- Davies M., *Planeta slumsów*, tłum. K. Bielińska, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2009
- Færøvik T., *Orient Express. Świat z okien najstojniejszego pociągu*, tłum. A. Kurek, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2018.

- Grynberg H., *Uchodźcy*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2018.
- Hołdyńska E., *Emigracja ambicji*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Warszawa 2017.
- Rawlence B., *Miasto cierni. Największy obóz dla uchodźców*, tłum. S. Kowalski, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2017.
- Winnicka E., *Angole*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2014.
- Zalewski T., *Inne Stany. Czym różnią się od nas Amerykanie*, Wydawnictwo Polityka, Warszawa 2011.

Reportaż Fundacji HumanDoc

Mołdawia – społeczne konsekwencje emigracji zarobkowej

Reportaż ze zmagającej się z problemami społeczno-gospodarczymi Mołdawii koncentruje się na trudnej sytuacji mieszkańców tego kraju, w szczególności dzieci i osób starszych, których bliscy w poszukiwaniu pracy wyjechali za granicę.

